STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05099

PROF. SHIMON DUBNOV UN DR. HAYYIM ZSHITLOVSKI

Nachman Mayzel

Permanent preservation of this book was made possible
by Ann J. Hastings
in honor of
her daughters, Deborah, Kimball & Andrea

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נחמן מייזיל

פראָפ. שמעון דובנאָוו
און
דר. חיים זשיטלאָווסקי

אַרויסגעגעבן דורכן
דר. חיים זשיטלאָווסקי־פאָנד
פאַר יידיש־וועלטלעכער דערציאונג
ניו־יאָרק, 1961

צום לייענער

די בראָשורע, „שמעון דובנאָוו און דר. חיים זשיטלאָווסקי", פון נחמן מייזיל, איז די ערשטע אַר־בעט, וואָס דער „דר. חיים זשיטלאָווסקי פאָנד פאַר יידיש־וועלטלעכער דערציאונג" גיט אַרויס. הגם דער פאָנד האָט זיך געשטעלט ווי אַ הויפּט־ציל אַרויסצו־געבן בעיקר ליטעראַטור פאַר די יידישע, פּראָגרעסיוו־וועלטלעכע קינדער־שולן, וועט ער זיך אָבער אויך אָפּגעבן מיטן פאַרשפּרייטן די אידייען פון פאַרגע־שריטענער יידישער וועלטלעכקייט, וואָס דר. חיים זשיטלאָווסקי און אַנדערע האָבן פאָרמולירט — די אידייען, וואָס האָבן באַווירקט דורות יידן פון אונ־דזער צייט. דער פאָנד וועט זיך ספּעציל באַמיען צו באַקענען דעם ענגליש־רעדנדיקן ייד אין אַמעריקע מיט די איינשטעלונגען און געדאַנקען פון מאָדערנעם יידישן סעקולאַריזם, וואָס דר. זשיטלאָווסקי איז גע־ווען איינער פון זיינע ערשטע באַגרינדער. דער הויפּט־ציל, וואָס דער פאָנד שטעלט פאַר זיך, איז צו העלפן אַנטוויקלען אַ יידיש־וועלטלעכן לעבן־אופן ביי די אַמעריקאַנער יידן.

דער זשיטלאָווסקי־פאָנד איז עטאַבלירט געוואָרן פון די „פריינט פון פּראָגרעסיוו־וועלטלעכער דערצי־אונג" ווי אַ פּערמאַנענטע אינסטיטוציע, וואָס זאָל פאַרבינדן דעם נאָמען פון דר. זשיטלאָווסקי מיטן וועלטלעכן אויסדרוק פון דער יידישער דערציאונג אין אַמעריקע, וועמעס גרונטלייגער ער איז געווען מיט אַ קנאַפּן האַלבן יאָרהונדערט צוריק. זשיטלאָווסקיס

גערעכנט פֿאַר יידיש־וועלטלעכער דערציאונג אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן האָט זיך ניט באַגרענעצט בלויז מיטן אַנטוויקלען די גרונט־הנחות פֿאַרן וועלטלעכן חינוך. ער האָט געפֿירט אַ פּראַקטישן קאַמף קעגן די אַסימילאַטאָרן, די קלעריקאַלן און די ראַדיקאַלע קאָס־מאָפּאָליטן, געהאָלפֿן די שולן קומען צום לעבן און געבליבן זייער שטענדיקער פֿריינט, אָפּהיטנדיק די אידייאישע אויסגעהאַלטנקייט פֿון דער שול אין די אַלע יאָרן. מיט רעכט ווערט ער באַטראַכט ווי איינער פֿון די ראשונים און ווי דער לערער פֿון די לערער פֿון דער יידיש־וועלטלעכער שול אין אַמעריקע.

דער „דר. חיים זשיטלאָווסקי־פֿאָנד פֿאַר יידיש־וועלטלעכער דערציאונג" וועט שטרעבן צו הייבן די קוואַליטעט פֿון דער יידיש־וועלטלעכער דערציאונג אין לאַנד. דער פֿאָנד וועט אַרויסגעבן טעקסט־ביכער פֿאַר קינדער, גראַמאַפֿאָן־פּלאַטעס, וויזועלע הילף־מאַטע־ריאַלן, פּראָגראַמאַטישע און מעטאָדישע אָנווייזונגען פֿאַר לערער.

דער פֿאָנד וועט אויך עטאַבלירן יערלעכע זשיט־לאָווסקי־אויסצייכענונגען — פּרעמיעס, וואָס וועלן צוגעטיילט ווערן צו יידישע קולטור־שאַפֿער און קינסטלער פֿאַר זייערע בייטראָגן צו דער יידיש־וועלט־לעכער קולטור אין לאַנד.

א. גאָלדבערג

[פֿאַר מער אינפֿאָרמאַציע וועגן פֿאָנד זיך ווענדן צו:
צימער 1005, 1123 בראָדוועי, ניו־יאָרק, נ. י.]

Nachman Mayzel

Prof. Shimon Dubnow
and
Dr. Chaim Zhitlowski

Copyright 1961

Issued by

Dr. Chaim Zhitlowski Foundation for
Jewish Progressive Education

1123 Broadway, Room 1005
New York, N. Y.

209

1.

זייער פיל ענלעכס און געמיינזאַמס איז געווען ביי די צוויי גרויסע יידישע דענקער־פערזענלעכקייטן — שמעון דובנאָוו און חיים זשיטלאָווסקי. ביידע זיינען זיי געבוירן אין ווייסרוסלאַנד, אין די 60־ער יאָרן פונעם 19־טן יאָרהונדערט, — שמעון דובנאָוו — אין 1860, ח. זשיטלאָווסקי — אין 1865. ביידע זיינען זיי אויפגעצויגן געוואָרן אין עכט־יידישע שטעט, אין יידישע סביבות, איינער — אין מסטיסלאַוו און דער צווייטער — אין וויטעבסק. ביידע האָבן זיי לכתחילה איינגעזאַפט אין זיך תורה און יידישקייט, און דערנאָך, אין די יונגע יאָרן, געוואָרן פאַרכאַפט פון די ליבעראַלע, דעמאָקראַטישע און רעוואָלוציאָנערע לערעס און אידייען פון די רוסישע און מערב־איראָפּייאישע סאָציאַל־פילאָסאָפישע דענקער. און, ווען ס'איז זיי ענג געוואָרן אין דער דעמאָלט־משכילישער און מליצה־דיקער העברייאישער וועלט (קיין ברייטע און פאַרצווייגטע יידישע ליטעראַטור איז נאָך דאַן נישט געווען!), זיינען זיי אַריבער צו דער רוסיש־יידישער ליטעראַטור און זשורנאַליסטיק.

ש. דובנאָוו, וואָס איז עלטער געווען פון ח. זשיטלאָווסקין אויף 5 יאָר, האָט דעביוטירט אין די רוסיש־יידישע זשורנאַלן אין פעטערבורג, און זיין ערשטער אַרטיקל, פאַרעפנטלעכט אין רוסיש אין 1881, איז געווען: „איניקע מאָמענטן אין דער געשיכטע פונעם יידישן געדאַנק". און ח. זשיטלאָווסקי האָט זיין ערשטע אַרבעט אין רוסיש אָנגערופן לכתחילה מיטן נאָמען „צו דער געשיכטס־פילאָסאָפיע פונעם יידישן פאָלק", און שפעטער, לויט דער עצה פונעם רוסיש־יידישן שרייבער, סאָציאָלאָג סלאָנימסקי, האָט ער דעם נאָמען פאַרביטן אויף: „מיסלי אָב איסטאָריטשעסקיך סודבאַך יעווריעיסטווא" (געדאַנקען וועגן די היסטאָרישע שיק־

זאַלן פון דער יידנשאַפט). אגב, דער מאַנוסקריפּט פון זיין רוסישן ערשטלינג־ביכל האָט דער יונגער זשיטלאָווסקי געבראַכט צום רעדאַקטאָר פונעם רוסיש־יידישן זשורנאַל „וואָסכאָד" אַדאָלף לאַנדוי, וועלכער האָט ביים בלעטערן עס, געזאָגט צום יונגן 21־יאָריקן זשיטלאָווסקי, אַז „עס איז צו ראַדיקאַל".

ביידע יונגעלייט זיינען אין יענער צייט געווען „פּורצי־גדר" — צוימען־ברעכער. זיי זיינען מיט יוגנטלעכן טעמפּעראַמענט און מיט ניט ווייניקער דרייסטקייט אַרויסגעטראָטן קעגן אָנגענומענע אמתן און איינגעשטעלטע דאָגמעס ביי דער רוסיש־יידישער אינטעליגענץ, און יעדער איינער אויף זיין אופן און כאַראַקטער, — איינער מער באַזאָכט און באַטראַכט, דער צווייטער — מיט מער פייער און ברען, — זיך באַמיט דורכצושלאָגן נייע וועגן אין דעם געדאַנקען־גאַנג פון זייערע עלטערע מיטצייטלער.

אין יענער צייט, אין די 80־ער יאָרן, נאָך די דערשיטערונגען און אויפטרייסלונגען, וואָס עס האָבן געבראַכט די פּאָגראָמען אין די מוחות פון דער דענקנדיקער יידישער אינטעליגענץ, האָט מען זיך אויפגעכאַפּט פון די חלומות און טרוימען, מען האָט זיך אויסגעניכטערט פון די פאַרשיכורנדיקע וויזיעס און לאָזונגען, און מען האָט גענומען איבערשאַצן אָנגענומענע ווערטן און אידעאַלן. אין פאַרשיידענע ריכטונגען און אין פאַרשיידענע קרייזן האָט מען גענומען מאַכן אַ חשבון הנפש און אַ חשבון פון די איבערגענומענע איינשטעלונגען און דאָגמעס.

ס'איז אינטערעסאַנט, ווי שוין אין 1887, ווען דובנאָוו איז אַלט געווען 27 יאָר, און זשיטלאָווסקי — 22, איז פאָרגעקומען דער ערשטער העפטיקער צוזאַמענשטויס פון די צוויי יונגע פיל־צוזאָגנדיקע דענקער, סאָציאָלאָגן.

באין ברירה, נישט האָבנדיק די מעגלעכקייט צו פאַרעפנטלעכן זיין ערשטע אַרבעט אין אַ רוסיש־יידישן זשורנאַל, האָט ח. זשיטלאָווסקי אָפּגעדרוקט זי אין 1887 אין אַ ביכל אין מאָסקווע. ס'האָט געהאַלטן 128

ד״ז. עס זיינען געווען פאַרשיידענע אָפּרופן אין דער רוסישער און העברייאישער פּרעסע. אָבער דער סאַמע ערנסטער און שאַרפער אַרויסטריט, און אויך — דער טיף־פּרינציפּיעלער, איז געווען פאַרעפנטלעכט אין „וואָסכאָד״, אין דעצעמבער־בוך 1887, פון ש. דובנאָוו, וועלכער האָט דאַן געשריבן אונטערן נאָמען „קריטיקוס״, וואָס זיינע רעצענזיעס־אַרטיקלען איבער רוסישע, העברייאישע און יידישע ווערק האָבן אַרויסגערופן גרויס אָנזען אין דער יידישער שרייבערישער וועלט.

מיר ווייסן גוט וועגן פיל אַנדערע קריטישע שאַרפע אָפּרופן פון אַט־דעם „קריטיקוס״, וואָס האָבן פאַרשאַפט די קריטיקירטע שרייבער עגמת־נפש און פאַרדרוס. אויך דער אַרטיקל וועגן ח. זשיטלאָווסקיס ערשטלינג־ביכל האָט פאַרשאַפט נישט ווייניק יסורים דעם יונגן מחבר.

2.

ש. דובנאָוו הויבט אָן זיין קריטיק אַזוי: „קודם־כל ציט די אויפמערקזאַמקייט דאָס בוך, ווייל עס טראָגט אַזאַ שטאַרקן און לאָקנדיקן נאָמען ‚געדאַנקען וועגן די היסטאָרישע שיקזאַלן פון יידנשאַפט׳. דער מחבר פון דעם בוך, ה׳ זשיטלאָווסקי, ווי מ׳זעט פון דער פאָררעדע, איז ‚דורך די לעצטע טרויעריקע פּאַסירונגען אינעם לעבן פון די רוסישע יידן׳ געפירט געוואָרן צו באַטראַכטונגען וועגן די שיקזאַלן פונעם יידישן פאָלק, וועגן זיינע אידעאַלן און האָפענונגען אין דער פאַרגאַנגענהייט און קעגנוואַרט. מיט די רעזולטאַטן פון זיינע באַטראַכטונגען טיילט ער זיך איצט מיטן לייענער־עולם. די אויפגאַבע פון זיין אַרבעט איז — ‚וואַרפן אַן אַלגעמיינעם בליק אויף דער יידישער געשיכטע, ווי אויף עפּעס אַ גאַנצעס, וואָס זיין טייל — שטעלט מיט זיך פאָר אונדזער לאַגע אין רוסלאַנד״. און ש. דובנאָוו פרעגט: „צו וועלכן אויספיר אָדער פאַראַלגעמיינערונג האָט דעם ה׳ זשיטלאָווסקי געבראַכט זיין בליק אויף דער יידישער געשיכטע?״ און

ער ענטפּערט צווישן אַנדערן: „...מיר ווייסן לחלוטין נישט, פונוואַנעט האָט עס דער ה׳ זשיטלאָווסקי גע־שעפּט זיין אָריגינעלן קוק אויף דער ראָלע פון די איסיים. נישט ביי גרעצן, נישט ביי הערצפעלדן, נישט ביי גייגערן און נישט ביי האַמבורגערן, אויף וועלכע ער שטיצט זיך, האָט ער נישט געקאָנט געפינען עפּעס ענלעכס, — און אומזיסט קאָמפּראָמענטירט ער אָט־די חשובע היסטאָריקער, אַנבינדנדיק זיי זיינע אייגענע אויסטראַכטענישן״.

און אָפּשטעלנדיק זיך אויף אַ צאָל אַרויסזאָגונגען און באַהויפּטונגען פון ה. זשיטלאָווסקי און אָפּשלאָגנ־דיק זיי, זאָגט ש. דובנאָוו: „אונדזער מיינונג וועגן דער אַרבעט פונעם ה׳ זשיטלאָווסקי איז, דאַכט זיך, קלאָר אויסגעדריקט אין אונדזער אָפּהאַנדלונג, און ס׳איז קוים נויטיק אַ באַזונדערע פאָרמולירונג. אומ־וויסן און אומריייפקייט זעען מיר אויף יעדן בלעטל פון דעם ווערק: די פאַרנעפּלטקייט און צווייִדייטיקייט פון די אויסדרוקן זאָגן דורכאויס עדות וועגן דער פאַר־נעפּלטקייט און וועגן דעם גרויסן פּלאָנטער אין די גע־דאַנקען פונעם מחבר״... און בכלל, מיינט דובנאָוו, אַז דער מחבר האָט שלעכט געטאָן, וואָס ער האָט פאַר־עפנטלעכט דאָס בוך. איידער ער האָט עס געטאָן, האָט ער באַדאַרפט אַפּריער זיך אויסלערנען צוויי זאַכן: קלאָר דענקען און ריכטיק שרייבן... „יאָ, — ענדיקט ש. דובנאָוו זיין אַרטיקל, — עס האַלט שלעכט מיט דער ,געשיכטס־פילאָסאָפיע׳ און מיט דער געשיכטלעכער קריטיק...״ (ז״ז 6־14).

דאָס איז געווען אין 1887.

און אינטערעסאַנט, וואָס ש. דובנאָוו גופא שרייבט מיט עטלעכע יאָרצענדליק שפּעטער וועגן זיין קריטיק. אין זיין בוך „קניגא זשיזני״ (דאָס בוך פון לעבן), פאַרעפנטלעכט אין 1934, געשטיצט אויף זיין טאָגבוך און אויף זיינע אַמאָליקע אַרטיקלען, דערמאָנט זיך ש. דובנאָוו אין יענער צייט, ווען ער האָט געשריבן קרי־טיק אין „וואָסכאָד״. ער דערציילט, אַז ער האָט דאַן קריטיקירט „צוויי אָנפאַנגער — י. ל. פּרץ און ח.

זשיטלאָווסקי. ער האָט דאַן געשריבן שאַרפע אָפּרופן וועגן זייערע אומרייפע ווערק". און אין אַ גוטמוטיקן טאָן און הערציי מיט פאַרערונג און ליבשאַפט צו דר.

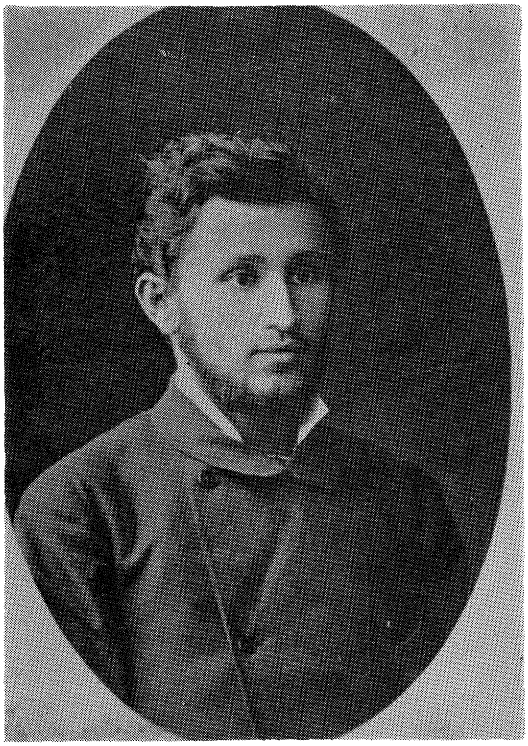

שמעון דובנאָוו אין עלטער פון 23 יאָר

ח. זשיטלאָווסקי, זאָגט ש. דובנאָוו: „...די יוגנט־לעכע שאַפונג פון זשיטלאָווסקין [1887], האָב איך האַרב פאַנאַנדערקריטיקירט און דעם מחבר האָב איך „שטאַרק אָנגעשמיסן' [ווי ער אַליין האָט מיר דערמאָנט ביי אונ־דזער ערשטער באַגעגעניש נאָך... פערציק יאָר]. דאָס ביכל האָט לחלוטין נישט אויסגעהאַלטן קיין היסטאָ־

רישע קריטיק. דער יונגער, סאָציאַליסטיש־געשטימטער מחבר האָט געבויט זיין געשיכטס־פילאָסאָפיע אויף דער השערה [היפּאָטעז], אַז די נזירישע סעקטע פון איסיים איז געווען אַ סאָציאַליסטישע פּאַרטיי אין אַמאָליקע צייטן, און אַז דאָס גאַנצע אומגליק פונעם יידישן פאָלק שטאַמט פון דעם, וואָס עס איז נישט געגאַנגען אין די וועגן פון אָט־דער פּאַרטיי"... „אָט דער געדאַנק, — גיט צו ש. דובנאָוו אין 1934, — איז אַזוי קינדיש, ווי מיין יוגנטלעכער צער וועגן דעם, וואָס דאָס יידישע פאָלק איז נישט געגאַנגען אין די וועגן פון די אחרס און שפּינאָזעס, — האָט מיך געפירט צו דעם, אַז איך זאָל שאַרף פאַראורטיילן די ערשטע פרוכט פון זשיטלאָווסקיס פעדער".

און דער קלאָר־און שאַרף־דענקעדיקער ש. דובנאָוו מאַכט דערביי אַ זייער וויכטיקן אויספיר, וואָס מען דאַרף שטאַרק באַטאָנען. ש. דובנאָוו זאָגט: „אָבער נישט געקוקט אויף דעם, האָט דער גורל אונדז געבראַכט כמעט צו איין און דעמזעלביקן; שפּעטער זיינען מיר ביידע דורך פאַרשיידענע וועגן געקומען צו דער פּראָגרעסיווער נאַציאָנאַלער אידייע" (ש. דובנאָוו, „קניגאַ זשיזני" [„בוך פון לעבן"], ריגע, 1934, ב. 1, ז' 214).

.3

דר. ח. זשיטלאָווסקי, אין די „זכרונות פון מיין לעבן" (ניו־יאָרק, 1940), שטעלט זיך אָפּ גאַנץ גענוי אויף דער צייט, ווען ער האָט אויסגעוויטיקט זיין ערשט ווערק, ווי ער האָט זיך מיט דעם אַרומגעטראָגן צו פאַרשיידענע רעדאַקטאָרן, צו עלטערע געלערנטע, און ווי ער האָט עס לסוף אַליין אַרויסגעגעבן אין מאָסקווע. ער גיט איבער וועגן די פאַרשיידענע רעצענזיעס, וואָס זיין ערשטלינג האָט געבראַכט, און ער ווידמעט (אין זיינע זכרונות) אַ באַזונדערן קאַפּיטל „ש. דובנאָוו און מיין ענטפער" (באַנד 3, זייטן 126־136). דר. ח. זשיטלאָווסקי שרייבט: „אַ לענגערע און שאַרף־שאַרפע קריטיק איז צום סוף זומער [,וואָסכאָד', 1887, בוך 12] דער־

שינען אין דעם רוסיש־יידישן זשורנאַל "וואָסכאָד": אָט די קריטיק איז פאַר מיר געווען אַן אמתער "וויטיק אין האַרצן". אייגנטלעך, האָב איך אויך פון אָט־דער

דר. ח. זשיטלאָווסקי אין די יינגערע יאָרן

זייט ניט געטאָרט דערוואַרטן קיין אויפמונטערונג און קיין הסכמה. איז דאָך דער "וואָסכאָד", לויט זיין טענ־דענץ און זיין אָרט אויף דעם, אַזוי צו זאָגן, "גלאָבוס מונדי אינטעלעקטואַליס", געווען כמעט די זעלביקע זאַך, וואָס דער "וויעסטניק יעווראָפי" פאַר דער רוסי־שער וועלט. דער זעלביקער בירגערלעכער ליבעראַ־ליזם, דערזעלביקער אַסימילאַטאָרישער איינשטעל אין דער יידנפראַגע... אָבער אויף אַזאַ מין באַהאַנדלען

מיין ערשטע שריפט גראַד פון דער יידישער זייט, האָב איך מיך בשום אופן ניט געריכט... — — — דער קריטיקער פון דעם ‚וואָסכאָד׳ האָט קיין איין גוט וואָרט ניט געקאָנט געפינען פאַר מיין ליטעראַרישן ערשט־לינג. אויף גאַנצע צען זייטלעך, אויב ניט מער, האָט ער געהאַלטן פאַר זיין חוב צו ‚רייבן מיר די זייטן׳ — און נאָך ווי רייבן! וואָס פאַר אַ ציטאַט פון דער שריפט, — אַ האָגל פון שאַרף־קריטישע שמיץ!... דער ‚קאַנטשיק׳ האָט געאַרבעט אָן אַן אויפהער פון דעם ערשטן בלעטל ביז צום לעצטן" (ז"ז 124־125).

דר. ח. זשיטלאָווסקי זעצט־פאָר: „דער מחבר פון דער קריטיק האָט זיך אונטערגעשריבן מיט דעם נאָ־מען ‚קריטיקוס׳..." ח. זשיטלאָווסקי האָט דאַן ניט געוואוסט, ווער „עס האָט געשטעקט הינטער דעם פסיידאָנים"... ערשט אין אַ יאָר אַרום, אין דער שווייץ, האָט ער זיך דערוואוסט, אַז „קריטיקוס" איז ש. דובנאָוו. און דערוואוסט האָט ער זיך פון דר. ה. זייטשיק, אַ פריוואַט־דאצענט אין דעם אוניווערסיטעט, אַ פלימעניק פון ש. דובנאָוו, וועלכער האָט, זייענדיק אין וואַרשע, צוזאַמען מיט ש. דובנאָוו, געלייענט דאָס בוך פון ח. זשיטלאָווסקי „מיסלי", און „אויף זיי ביידן האָט די שריפט געמאַכט דעם איינדרוק, „אַז זי האָט אַ שטאַרקע, ניט קיין גאַנץ קלאָר אַרויסגעבראַכטע ניי־גונג צו דעם רעליגיעזן קריסטנטום". און ח. זשיט־לאָווסקי גיט צו: „עס וואָלט זיי באמת געווען גרינג צו פאַרשטיין, אַז די פאָר גליענדיקע ווערטער פון מיין הויכער אַכטונג צו ישו הנוצרי, וואָס זיינען פאַרבליבן אין דער שריפט, האָבן גאָרנישט צו טאָן מיט דער רעליגיעזער זייט פון זיין תורה. איך האָב מיך גע־אינטערעסירט מיט דער סאָציאַלער און נאַציאָנאַלער זייט אירער. פון קיין וואָרט אין מיין שריפט וואָלט מען נישט געקאָנט אַרויסשטעלן דעם חשד, אַז פאַר מיר איז קריסטנטום אַ רעליגיעזע פראָבלעם, וואָס קאָן האָבן אַ וועלכן עס איז באַטייט פאַר אונדזער איצ־טיקן לעבן" (ז' 127).

דר. ח. זשיטלאָווסקי פאַרענטפערט ש. דובנאָוון

און זיין אַמאָליקע שאַרפע קריטיק דערמיט, וואָס „דובּ־נאָוו האָט געוואוסט, אַז צווישן דער יידישער יוגנט האָבן זיך באַוויזן אַזעלכע ריין רעליגיעז־קריסטלעכע שטימונגען, אפשר נאָך אונטערגעוואַרעמטע מיט דער האָפענונג, אַז ווען זיי וועלן זיך אָפּזאָגן פון דער הערשנ־דיקער יידישער רעליגיע, גרינדן אַ מין יידיש־קריסט־לעכע סעקטע, וועט זי די רוסישע געזעצגעבונג אַרויסנעמען פון דעם כלל „יידנשאַפט“ און געבן אַלע אירע אָנהענגער די זעלביקע בירגערלעכע גלייכבאַ־רעכטיקונג, וואָס די קאַראַאימען האָבן געהאַט, ניט פאַרלאַנגענדיק דערביי קיין שמד־פּראָצעדור. אָט דער אויסבליק, האָט דובּנאָוו הושד געווען, האָט געשטעקט אויך הינטער דער „דוכאָוונאָ־ביבּלייסקאָיע בראַטסטוואָ“ (אַן אָרגאַניזאַציע, געגרינדעט פון יעקב גאָרדין ז״ל) און הינטער פּאָרטוגאַלאָווס בראָשור: „באַצייכענענ־דיקע באַוועגונגען ביי דער יידנשאַפט“. אָט־די קריסט־לעכע שטימונגען ביי אַ טייל יידישער יוגנט פון יענ־ער צייט האָט דובּנאָוו אויסגעטייטשט ניט אַנדערש, ווי אַ פאַרעטערישן פאַרלאַנג, צו אַנטלויפן פון דעם אייגענעם פאַרפאָלגטן לאַגער. מיין שריפט האָבן ביידע — אי זייטשיק אי דובּנאָוו — באַטראַכט ווי אַ געוויסע דערקלערונג, וואָס שטאַמט פון דעם זעלביקן אידייען־קרייז... — — — דערפון די שאַרפסטע אכזריות, מיט וועלכע דובּנאָוו האָט געריסן פאַסנווייז די ,מיסלי׳...“

און ס׳איז אינטערעסאַנט, וואָס דר. ח. זשיטלאָוו־סקי גיט צו, אַז „אין דובּנאָווס זכרונות וועגן יענער צייט געפינט זיך אַן אַנדער דערקלערונג: דובּנאָוו האָט אין יענער קריטיק געשמיסן אומברחמנותדיק ניט נאָר מיך, נאָר אויך זיך אַליין. אויך ער האָט פריער איבערגעלעבט אַ פאַרפרעמדונג פון דער יידישער וועלט, אַ האַרבע טענה צו איר, פאַרוואָס זי האָט זיך אָפּגעזאָגט צו גיין אין די וועגן פון דעם פריידענקער אוריאל אקאָסטא. אין מיר האָט ער געזען דעם זעל־ביקן ראָמאַנטיש־יוגנטלעכן פּראָטעסט אַנטקעגן דער יידנשאַפט, פאַרוואָס זי האָט ניט געוואָלט גיין אין די וועגן פון די איסיים... האָט דעם רבינס קאַנטשיק אויף

מיר געפּאַסעוועט אָט־די [אייגענע] ראָמאַנטיש־יוגנט־לעכע שווערמעריי...״ (ז׳ 128).

.4

אויב אין 1887 האָט ש. דובנאָוו שאַרף קריטיקירט ח. זשיטלאָווסקין, איז מיט אַ צוואַנציק יאָר שפּעטער דר. ח. זשיטלאָווסקי זייער שאַרף אַרויסגעטראָטן קעגן שמעון דובנאָוון, ווען ס׳איז דערשינען אין 1907 זיין בוך (אין רוסישן) „פּיסמאַ אָ סטאַראָם אי נאָוואָם יעוורעיסטוווע״ (1907־1897), — „בריוו וועגן דעם אַלטן און נייעם יידנטום״ (378 זייטן), וואָס האָט דעמאָלט אַרויסגערופן גרויס פאַראינטערעסירונג ביי דער ייִדיש־רוסישער אינטעליגענץ.

דר. ח. זשיטלאָווסקי האָט אָפּגעדרוקט אין דעם רוסישן זאַמלבוך „סערפּ״, וואָס די י. ס.־אָוצעס (די „סיימאָווצעס״) האָבן אַרויסגעגעבן, „אַ קריטישע נאָטיץ״, אייגנטלעך, אַ לענגערן אַרטיקל (ב. 2, 1908, ז״ז 300־310). דער אַרטיקל איז דורך דר. זשיטלאָווסקין שפּעטער איבערגעזעצט געוואָרן אין ייִדיש, ער איז אַריין אין 7־טן באַנד פון זיינע „געזאַמלטע שריפטן״, ניו־יאָרק, 1917, וואו ער רופט אים אָן „הערן דובנאָווס ,גייסטיקער׳ נאַציאָנאַליזם״ (ז״ז 211־238, — דער אַרטיקל איז איבערגעדרוקט אין בוך „ייד און וועלט״, „איקוף־פאַרלאַג, 1945, ז״ז 45־66).

דר. ח. זשיטלאָווסקי גיט איבער אין הויפּט־שטריכן די גרונט־געדאַנקען פון ש. דובנאָווס קוק אויפן ייִדנטום און זיין אויפפאַסונג פון דעם ייִדן־פּראָבלעם, און גלייכצייטיק פרעגט ער אָפּ אייניקע הויפּט־פּונקטן און מיינונגען פון ש. דובנאָווס סאָציאַל־פּאָליטישן און קולטור־איינשטעל. ברענגענדיק אייניקע אויסצוגן פון דובנאָווס וועלט־באַנעם, זאָגט דר. זשיטלאָווסקי, אַז „ש. דובנאָווס געדאַנק קאָן מען פאָרמולירן אויף אַזאַ׳ן אופן: „דאָס יידישע פאָלק, — דאָס איז אַ נאַציע, וואָס אַרבעט אויס יודאַאיזם. אין דערינען ליגט דער זין און די באַרעכטיקונג פון איר אויטאָנאָמישן לעבן, פון איר קאַמף פאַר אַ באַזונדערער נאַציאָנאַלער עק־

זיסטענץ”... און ווייטער: „דובנאָוו איז טיף איבער־צייגט, אַז דער גלות וועט קיינמאָל ניט פאַרשווינדן”... „פיל אויפמערקזאַמקייט שענקט ער דער רעהאַבילי־טירונג פון דעם גלות. און אייגנטלעך קאָן דאָס אַנ־דערש ניט זיין פאַר איינעם, וואָס רעכנט דעם ,גייסטיקן טיפ פון נאַציאָנאַליטעט׳ העכער פאַרן ,טעריטאָ־ריעלן׳...”

דר. ח. זשיטלאָווסקי האָט טענות צו ש. דובנאָוון, וואָס זיין „גייסטיק־קולטורעלער נאַציאָנאַליזם זאָגט זיך אָפּ אַריינצוטראָגן וועלכע עס איז נייע ענטפערס אויף דעם פעלד פון דעם סאָציאַל־עקאָנאָמישן לעבן פון דעם יידישן פאָלק”. און נאָך: „צעזייט איבער פאַרשיידענע לענדער אין גלות, אָן אַן אייגענעם באָדן אונטער די פיס, דאַרף דאָס יידישע פאָלק זיך נאַטירלעך אָפּזאָגן פון אַ וועלכער עס איז זעלבשטענדיקייט אין די וויכ־טיקסטע לעבנס־פראַגן: אין דעם ענין פון די סאָציאַל־עקאָנאָמישע פּראָבלעמען”.

אין יענער צייט איז דר. ח. זשיטלאָווסקי געווען מער געניגט צו דער טעריטאָריעלער פאַרענטפערונג פון דער יידן־פראַגע. ער פאַרטיידיקט אין זיין קריי־טיק־אַרטיקל פון ש. דובנאָווס „גייסטיקן נאַציאָ־נאַליזם”, דעם צוגאַנג צו דער יידן־פראַגע, אַז „עס איז אוממעגלעך צו האָבן אַ פרייע קולטורעלע אומאָפּ־הענגיקייט דאָרטן, וואו עס איז ניטאָ קיין באָדן פון אייגן לאַנד אונטער די פיס. אַלע צווייגן פון דער מענטשלעכער קולטור זיינען צונויפגעוואָקסן איינאיינעם, און די הויפּט־ראָלע אין זיי שפּילן די סאָציאַל־פּאָלי־טישע און די עקאָנאָמישע באַציאונגען”. „כדי צו האָבן, — זאָגט דר. זשיטלאָווסקי, — אַ זעלבשטענדיקן קול־טורעלן לעבן בכלל, מוז מען דעריבער פריער האָבן די מעגלעכקייט זעלבסשטענדיק איינצואָרדענען דאָס עקאָ־נאָמישע און דאָס סאָציאַל־פּאָליטישע לעבן פון דעם פאָלק. אָבער דאָס איז אוממעגלעך דורכצופירן אָן אַן אייגענעם לאַנד, ד. ה., אָן אַ טעריטאָריע מיט אַ האָמאָגענער [איינהייטלעכער] יידישער באַפעלקערונג, פאַרבונדן מיט דעם רעכט איינצואָרדענען די יסודות

פון דעם עקאָנאָמישן לעבן אַזוי ווי דאָס שטימט צו־נויף מיט דעם ווילן פון דער מאַיאָריטעט".

אָפּפרעגנדיק ש. דובנאָווס „גייסטיקן נאַציאָנאַ־ליזם", געפינט דר. זשיטלאָווסקי (אין 1908), אַז אין זיין „גאַנצער לערע זיינען נאָר דאָ צוויי עלעמענטן, וואָס זיינען טיף ריכטיק און לעבנסקרעפטיק. איינער פון זיי איז דער קאַמף אַנטקעגן דער אַסימילאַציע, וואָס אים האָט דער מחבר געווידמעט אַ סך בלעטער, פיל איידעלן שׂכל און פון גרונט אמתן הייסן געפיל. דער צווייטער עלעמענט איז די פאָדערונג פון דער יידישער נאַציאָנאַלער ווידערבאַלעבונג אין אַלע גלות־לענדער אויף די יסודות פון נאַציאָנאַלער־רעכטלעכער אויטאָנאָמיע"... אגב, דאָס זיינען אַלע מאָל געווען די געמיינזאַמע יסודות פון זייערע וועלט־אָנשויאונגען.

דר. זשיטלאָווסקי זאָגט לסוף, אַז „ש. דובנאָוו איז אַמאָל געווען אַ קאָסמאָפּאָליט און ממילא — אַן אַסי־מילאַטאָר... איצטער זיינען די בעסטע בלעטער פון זיין ווערק געווידמעט דעם קאַמף אַנטקעגן קאָסמאָפּאָ־ליטיזם און אַסימילאַציע... הייסט עס, אַז ער געהערט צו יענע מענטשן, וואָס ווערן נישט איין מאָל פאַר אַלע מאָל פאַרגליווערט אין אַ וועלכער עס איז דאָגמע. לאָ־מיר דעריבער האָפן, אַז אויך דער ‚גייסטיקער' נאַציאָ־נאַליזם איז ניט די לעצטע סטאַנציע אין ש. דובנאָווס אַנטוויקלונג..." און עס איז, ווי דר. זשיטלאָווסקי וואָלט אויך זיך גופא געהאַט אינזינען מיט די האָפע־נונגס־רייד... דאַן, ווי געזאָגט, האָט זשיטלאָווסקי גע־זען דעם אויסוועג בעיקר אין אַ טעריטאָריע, און ער פאַרענדיקט זיין אַרטיקל: „מען קאָן זיין זיכער, אַז אויב די קראַפט פון זיין קריטישן געדאַנק וועט זיין אַקוראַט אַזוי שטאַרק, ווי טיף עס איז זיין נאַציאָנאַ־לער געפיל, ווי אויפריכטיק עס איז זיין צער איבער דער לאַגע פון אונדזער פאָלק, וועט ער פריער אָדער שפּעטער אַוועקגעבן זיינע אויסעראָרדנטלעכע פיאַי־קייטן, כדי צו דינען ניט דעם נאַציאָנאַלן ווילן צו לעבן איבערן אָפּגרונט, נאָר דעם נאַציאָנאַלן ווילן צו אַ נאָרמאַלן מענטשלעכן לעבן אין אַן אייגענעם לאַנד".

אויף אָט־דער שטרענגער קריטיק פון דר. ח. זשיטלאָווסקי האָט ש. דובנאָוו נישט געענטפערט.
אינעם צווייטן באַנד פון זיין „בוך פון לעבן" (רו־

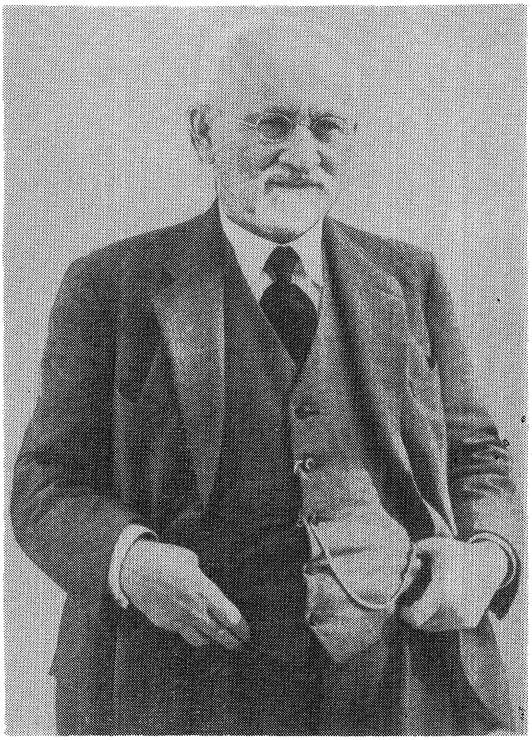

שמעון דובנאָוו אין עלטער פון 77 יאָר

סיש) רעדט דובנאָוו וועגן יאָר 1908, און ער זאָגט: „עס האָט מיך אין יענער צייט לחלוטין נישט געצויגן צו קיין פובליציסטיק. איך האָב נישט רעאַגירט אויף די פּאָלעמישע אַרטיקלען וועגן מיינע ,בריוו וועגן דעם אַלטן און נייעם יידנטום', וואָס האָבן זיך באַוויזן אין [העברייאישן זשורנאַל] „השלח" [אונטער דער רעדאַק־

ציע פון דעם גלות־פאַרלייקענער דר. יוסף קלויזנער], און אויך נישט אויפן גרויסן אַרטיקל פון דר. ה. זשיט־לאָווסקי אינעם זאַמלבוך פון די ,סיימיסטן׳ [,סערפּ׳]. אין אָט־דעם אַרטיקל האָט מיך געוואונדערט דער פּאָ־לעמישער טאָן פונעם קריטיקער, וועלכער נישט גע־קוקט אויף דער קרובהשאַפט פון אונדזערע וועלט־אָנ־שויאונגען, האָט זיך באַמיט אָפּצוגרענעצן זיך פון מיין אויטאָנאָמיזם־סיסטעם" (ב. 2, ז׳ 87).

מיר אונטערשטרייכן די ווערטער פון ש. דובנאָוו: „קרובהשאַפט פון אונדזערע וועלט־אָנשויאונגען".

.5

די יאָרן גייען. שמעון דובנאָוו האָט געלעבט אין פּעטערבורג, ווילנע, אָדעס בערלין, און דר. חיים זשיטלאָווסקי — אין אַמעריקע. עס קומען פאָר אין דער וועלט בכלל און אין דער יידישער וועלט בפרט אויסטערלישע געשעענישן, וואָס בייטן דעם אויסזען און דעם געשיכטלעכן גאַנג פונעם יידישן פאָלק. ש. דובנאָוו זעצט־פאָר זיין קאַפּיטאַל־געשיכטלעך ווערק, דר. ה. זשיטלאָווסקי מאַכט פאַרשידענע גייסטיקע אי־דעאָלאָגישע איבערוואַנדלונגען. ש. דובנאָווס אַנזען וואַקסט אין זיין ספערע, און דר. ה. זשיטלאָווסקיס — אין זיינע פאַרשיידנערליי קרייזן. עס דערנעענטערט זיך דער 60טער געבוירנטאָג פון דר. חיים זשיטלאָוו־סקי, און זיינע פאַרערער פּלאַנירן אַרויסצוגעבן אַ זאַמל־בוך לכבוד אים. מען ווענדט זיך אויך צו שמעון דוב־נאָוו (וועלכער וואוינט דאַן אין דייטשלאַנד), ער זאָל זיך באַטייליקן אין דעם ה. זשיטלאָווסקי־זאַמלבוך.

אין זיין טאָגבוך פונעם 21־טן יולי 1927 פאַר־צייכנט ש. דובנאָוו (אין רוסיש) פאָלגנדיקע שורות: „...מען דאַרף אָנשרייבן אַ נאָטיץ וועגן זשיטלאָווסקין פאַר דעם יובל־זאַמלבוך... איך האָב אַדורכגעקוקט דריי בענד פון זיין פובליציסטיק, און איך האָב זיך פיל דערוואוסט וועגן זיין ,אויטאָנאָמיזם׳, איך האָב פאַרשטאַנען די סיבות פון זיין פּאָלעמיק מיט מיר אין 1907, די סוביעקטיווע און אָביעקטיווע. איך וועל אָנ־

וועגדן אַלע באַמיאונגען, צו זיין אָביעקטיוו, אָפּשאַצן ווי געהעריק זיינע פאַרדינסטן און באַזיגן דעם אומאַנגענעמען געפיל פון זיין [אַמאָליקן] פּאָלעמישן צוגאַנג. . .״

פון דער געפּלאַנטער נאָטיץ (אין רוסישן „זאַמעטקאַ״) איז אויסגעוואַקסן אַ אינטערעסאַנטער (אין יידיש) אַרטיקל, וואָס איז געווען פאַרעפּנטלעכט אין דעם זשיטלאָווסקי־זאַמלבוך״, אַרויסגעגעבן אין וואַרשע, אין 1929, איבערגעדרוקט אין „ייד. קולטור״, נ׳ 4, 1944.

אין דעם אַרטיקל האָבן מיר וויכטיקע פּרטים וועגן דער באַציאונג פון ש. דובנאָוו צו דר. זשיטלאָווסקין. ש. דובנאָוו הויבט אָן זיין אַרטיקל: „אין מיינע ,בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום׳ [1897־1907] און שפּעטער אין לעצטן באַנד פון מיין ,נייסטער געשיכטע׳ [געשריבן אין דער מלחמה־צייט] האָב איך נישט דערמאָנט זשיטלאָווסקיס נאָמען צווישן די ערשטע, וואָס האָבן פאַרבונדן די סאָציאַליסטישע אידעאָלאָגיע מיט דעם יידישן נאַציאָנאַלן געדאַנק. די סיבה איז געווען גאָר אַ פּשוטע: אין רוסלאַנד זיינען אונדז אין יענער צייט כמעט נישט געווען באַקאַנט זשיטלאָווסקיס פּובליציסטישע ווערק, וואָס האָבן זיך געדרוקט מייסטנס אין אויסלאַנד אין אומלעגאַלע רוסישע אויסגאַבן, און ערשט אין דער מלחמה־און רעוואָלוציע־צייט זיינען זיי אַרויס אין ניו־יאָרק אין זיינע ,געזאַמלטע שריפטן׳ [באַנד 5, 6, 7, געדרוקט 1917].״

און ש. דובנאָוו זאָגט ווייטער: „פון די יונגע יאָרן געדענק איך דאָס ערשטע רוסישע ביכל זשיטלאָווסקיס: ,געדאַנקען וועגן דעם היסטאָרישן גורל פון יידנטום׳ [1887]. איך בין דעמאָלט געווען ,קריטיקוס׳ אין דער מאָנאַטשריפט ,וואָסכאָד׳, און האָב דאָס ביכל רעצענזירט. די רעצענזיע איז געווען נישט גינסטיק. פונעם ביכל האָט אַרויסגעקוקט אַ גאָר ,גרינער׳ שרייבער מיט נישט קלאָרע געדאַנקען וועגן די גרויסע פראַגן, וואָס ער האָט געוואָלט פאַרענטפערן: געשיכט־פילאָסאָפיע, עקאָנאָמישע רעפאָרמען אינעם יידישן לעבן. עפּעס איז דאָרטן געווען וועגן דער אַלטער סעקטע איסיים —

דער שטרענג־קאָנסערוואַטיווער רעליגיעזער קאָמונע, וואָס דער יונגער סאָציאַליסט האָט אַרויסגעשטעלט אַלס רעוואָלוציאָנערן מוסטער פאַרן יידישן „הענדלער־פאָלק". ס'איז קענטיק געווען, אַז דער יונגערמאַן זוכט אַ וועג פאַר זיינע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען און האָט אים נאָך נישט געפונען"...

און ש. דובנאָוו שרייבט ווייטער אין זיין אַרטיקל וועגן זשיטלאָווסקין: „...ערשט איצט, זיצנדיק אין די טהירינגישע וועלדער אויף אַ קורצן זומער־אָפּרו, לייען איך די דריי פובליציסטישע בענד פון זשיטלאָווסקיס „געזאַמלטע שריפטן"... ערשט איצט הויב איך אָן צו פאַרשטיין זיין אייגנאַרטיקע נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיע אין איר דרייסיק־יעריקער אַנטוויקלונג, און קאָן זאָגן אַ פּאָר ווערטער וועגן איר באַציאונג צו אונדזער אויטאָנאָמיזם".

„איך לייען איצט, — שרייבט ש. דובנאָוו, — אויפמערקזאַם די ערשטע אויסלענדישע בראָשור זשיטלאָווסקיס, „אַ ייד צו יידן", וואָס איז אין יאָר 1892 אַרויסגעגעבן אין רוסיש דורך דעם לאָנדאָנער „פאָנד פון דער פרייער רוסישער פרעסע" [יידיש — אין „געזאַמלטע שריפטן", באַנד 6, ז"ז 13־55]... — — — — מיט פרייד דעק איך אויף דעם ערשטן סאָציאַליסטישן פראָטעסט קעגן אַסימילאַציע, קעגן דעם אַריינדרינגען פון דער עמאַנסיפּירטער אָדער פאַר עמאַנסיפּאַציע קעמפנדער יידישער אינטעליגענץ אין פרעמדע נאַציעס. רעדנדיק וועגן די מיליאָנען רוסישע יידן, זאָגט דער מחבר, אַז זיי זיי זיינען נישט פיר פראָצענט פון דעם אַרומיקן פאָלק, נאָר „הונדערט פראָצענט פון זיך אַליין" [ז' 48], דאָס הייסט, אַ פאָלק פאַר זיך. ער מוסרט די יידישע רעוואָלוציאָנערן פאַר זייער אינדיפערענטיזם צום אייגענעם פאָלק און רופט זיי צו „ווידערבאַלעבונג פון דעם יידישן פאָלק אויף די יסודות פון ערד־אַרבעט אין רוסלאַנד" (ז' 53).

און ציטירנדיק נאָך פון דר. זשיטלאָווסקיס ערשטער בראָשור, זאָגט ש. דובנאָוו, אַז „דאָס איז אַ פאַרטייאיש סאָציאַל־עקאָנאָמישער פראָגראַם, אָבער נאָך

ניִשט אַ פּאָזיטיִווער רייִן־נאַציאָנאַלער פּראָגראַם פאַרן גאַנצן פאָלק. עס פעלן נאָך די קאָנקרעטע פאָרמען פוּי דער ייִדישער „נאַציאָנאַלער גלייכבאַרעכטיקונג". צו

דר. חיים זשיטלאָווסקי

דעם לעצטן פּרינציפּ איז זשיטלאָווסקי ערשט צוגע־גאַנגען נאָך דעם קריטישן יאָר 1897, וואָס האָט גע־שפּילט אַזאַ גרויסע ראָלע אין אונדזער נאַציאָנאַלער באַוועגונג בכלל (פּאָליטישער ציוניזם, קולטור־נאַציאָ־נאַליזם, „בונד"). אין דעם זעלבן יאָר גיט דר. זשיט־לאָווסקי די ערשטע נאָך ניִשט דייטלעכע, באַגרינדונג פון זיין שפּראַך־נאַציאָנאַליזם, שפּעטער „ייִדישיזם" („פאַר וואָס דווקא ייִדיש?" — געדרוקט אין „פאָר־ווערטס" אין יאָר 1900; „געזאַמלטע שריפטן", ב. 5. ז"ז 31־43). אין אַ יאָר אַרום שטעלט ער די נאַציאָ־

נאַלע פּראַגע ברייטער: ער פאָדערט פאַר דעם יידישן פאָלק נישט נאָר בירגערלעכע רעכט, נאָר אויך „נאַציאָנאַלע גלייכע רעכט מיט אַלע פעלקער". די דאָזיקע וויכטיקע פאָרמול איז אַרויסגעשטעלט אין זשיטלאָווסקיס אַרטיקל „ציוניזם אָדער סאָציאַליזם",* וואָס איז געדרוקט אין דעם בונדיסטישן „אידישן אַרבייטער" פונעם יאָר 1898 (נ׳ 6) אונטערן פּסיידאָנים בן־אהוד און אין אַ באַזונדערער בראָשור („געזאַמלטע שריפטן", ב. 5, ז"ז 47־76). דער „בונד" האָט, ווי באַקאַנט, אין יענער צייט נאָך נישט געשאַפן זיין נאַציאָנאַלן פּראָגראַם (ער האָט ערשט אויף זיין פערטן צוזאַמענפאָר, 1901, אָנגענומען די פאַרקירצטע „נאַציאָנאַל־קולטור־רעלע אויטאָנאָמיע")..

„און דעריבער, — פירט אויס ש. דובנאָוו, — איז כראָנאָלאָגיש נישט ריכטיק זשיטלאָווסקיס פראַזע (דאָרט, ז׳ 51): „אַנשטאָט נאָר בירגערלעכע גלייכע רעכט, וואָס די בורזשואַזיע האָט אויך געפאָדערט, האָבן די יידישע סאָציאַליסטן אויפגעשריבן אויף זייער פאָן נאַציאָנאַלע גלייכע רעכט מיט אַלע פעלקער". נאָר איין־איינציקער יידישער סאָציאַליסט האָט אויפגעשריבן אויף זיין פאָן — זשיטלאָווסקי אַליין. און געמאַכט האָט ער דאָס נישט צום אונטערשייד פון דער „בורזשואַזיע", נאָר אין איין צייט מיט איר. נאָך אין יאַנואַר־בוך 1898 פון „וואָסכאָד" איז געווען געדרוקט מיין צווייטער בריוו וועגן „אַלטן און נייעם יידנטום" (כאָטש איך פּערזענלעך האָב קיינמאָל נישט גערעדט אין נאָמען פון דער „בורזשואַזיע"), וואו די פאָדערונג: „חוץ בירגערלעכע און פּאָליטישע, אויך נאַציאָנאַלע רעכט" — איז קלאָר אַרויסגעשטעלט געוואָרן און שפּעטער קאָנקרעטיזירט אין דעם פּראָגראַם פון אויטאָנאָמיזם"..." „און ווי די זאַך איז געווען, אָבער פעסט־

---

* גענויער וועגן אָט־דעם אַרטיקל און די לענגערע באַמערקונג פון דער רעדאַקציע צו מיין אַרטיקל וועגן דר. ח. זשיטלאָווסקי, אין בוך „פאָרגייער און מיטצייטלער" (1946, ז"ז 170־172).

שטעלן מוזן מיר: אין דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי איז זשיטלאָווסקי געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעהייבן קעמפן קעגן אַסימילאַציע און פאַר ,נאַציאָנאַלע רעכט׳...״

ש. דובנאָוו דערמאָנט נאָך אַרטיקלען פון דר. ח. זשיטלאָווסקי, געשריבן אין די שפּעטערדיקע יאָרן (ביז 1917) און ער האָט טענות צו אים, אַז „דער אויטאָנאָמיסטישער עלעמענט איז דאָ פאַרקירצט ביז צום לעצטן גראַד. ס׳ווערט נישט דערמאָנט קיין קהילות, שול און בכלל –– קולטור־אויטאָנאָמיע, און אפילו דאָס וואָרט „אויטאָנאָמיע״ קומט נישט פאָר... די „יידישע שפּראַך״ איז דאָ דאָס איינציקע נאַציאָנאַלע קולטור־ווערט, וואָס אונדזער פאָלק האָט אַרויסגעטראָגן פון זיין געשיכטע און וואָס קאָן אים פאַרהיטן אויף להבא [אויף ווייטערדיקע יאָרן]...״

ש. דובנאָוו באַטאָנט ווייטער דעם אונטערשייד צווישן זיין קוק און איינשטעל אויף דעם גאַנג פון דער יידישער געשיכטע און דר. זשיטלאָווסקיס: „...אָבער דאָס [די יידישע שפּראַך] איז דאָך נאָר אַ ירושה פון עטלעכע הונדערט יאָר. און וואָס מאַכט מען מיט אונדזער ירושה פון טויזנטער יאָרן? לערך אַ דריטל פון יידישן פאָלק רעדט נישט יידיש ביים היינטיקן טאָג און אין אַ פּאָר דורות אַרום קאָן נאָך אַ דריטל אָפּפאַלן פון דער פאָלקס־שפּראַך [באַזונדערס אין אַמעריקע] –– דאַרפן מיר זיי מפקיר זיין אויף פולשטענדיקער אַסימילאַציע?״

ש. דובנאָוו, דער היסטאָריקער, פרעגט אָפּ דר. ח. זשיטלאָווסקיס וועלט־אָנשויאונג, וועלכער באַזירט זיין גאָרע זיכערקייט אויף דער שפּראַך: „די געשיכטע באַווייזט אונז״, אַז ווען דאָס יידישע פאָלק וואָלט זיך געהאַלטן נאָר אויף דעם שפּראַך־פונדאַמענט, וואָלט פון אים שוין לאַנג קיין זכר [זייכער] נישט געבליבן, וואָרום אפילו אינעם אַלטן ארץ־ישראל און אין די מזרח־לענדער האָט דאָס פאָלק נישט אויסגעהאַלטן קעגן דער שפּראַך־אַסימילאַציע נישט נאָר אין לעבן, נאָר אפילו אין אַ גרויסער טייל פון ליטעראַטור״... „די צוקונפט

פון אַ פאָלק, — זאָגט ש. דובנאָוו און חזרט עס איין מיט דר. ח. זשיטלאָווסקי, — קאָן מען בויען אויף אַלע יסודות פון זיין קולטור־אויטאָנאָמיע און נישט נאָר אויף איינעם, וואָס האָט אויסגעהאַלטן עטלעכע הונ־דערט יאָר און אין אַ פּאָר הונדערט יאָר אַרום קאָן ער פאַרלירן זיין אויפהאַלטנדיקע קראַפט. יידיש איז אונדז טייער און מיר מוזן דאָס באַנוצן ווי אַ פּאַר־אייניקנדיקע קראַפט פאַר דער גרעסערער העלפט פון אונדזער פאָלק אין די נאָענטסטע דור־ות. אָבער בויען אויפן ,יידישיזם׳ די גאַנצע נאַציאָנאַלע קולטור — הייסט דאָס מפקיר זיין תיכף מיליאָנען יידן, וואָס רעדן נישט אין דער שפּראַך, און גרייטן צום באַנקראָט שפּע־טער נאָך מיליאָנען״.

ער ווייזט אָן דר. זשיטלאָווסקין, אַז „עס פעלט דער אויטאָנאָמיזם אין זיין גאַנצן אויסגאַנג: די מלוכה־אַרטיקע אָרגאַניזאַציע פון די נאַציאָנאַלע יידישע קהילות אויף דער גאַנצער וועלט און די וועלט־אָרגאַ־ניזאַציע פון דעם היסטאָריש־אינטערנאַציאָנאַלן פאָלק. עס ווילט זיך נישט גלויבן, אַז זשיטלאָווסקי האָט זיך מייאש געווען פון דעם גאַנצן אויטאָנאָמיזם און אַז דאָ שטעקט זיין ,ביטערער אמת׳, וואָס נייט אים פאַרענ־דיקן זיין לעצטן פּראָגראַם מיט דעם פונקט: ,אַן אייגן לאַנד!׳ [מיט צוויי אויסרוף־צייכנס]!...״

און ש. דובנאָוו פאַרענדיקט דעם יובל־אַרטיקל לכבוד דר. ח. זשיטלאָווסקין: „מיר וואַרטן אויף אַן ענטפער. מיר ווילן גלויבן, אַז דער, וואָס האָט אין די פינצטערסטע יאָרן פון אַסימילאַציע אַרויסגעשטעלט אונדזער נאַציאָנאַלע פאָן, וועט זי ברייטער פאַנאַנדער־וויקלען נאָך דעם זיג פון דעם גרויסן וועלט־פּרינציפּ: ,רעכט פאַר נאַציאָנאַלע מינדערהייטן׳.״

אַזוי טרעפן זיך יעדעס מאָל, אין פאַרשיידענע צייטן, די צוויי וויכטיקע דענקער, די געשיכטס־פילאָ־סאָפן ש. דובנאָוו און דר. ח. זשיטלאָווסקי. זיי באַגע־גענען זיך אויף שיידוועגן און אויף קרייצוועגן, און באַמיען זיך יעדער איינער אויף זיין אופן צו זוכן דער־גאַנצונג אין דעם אידייען־גאַנג פונעם אַנדערן. יעדער

איינער וואָלט אַ בעלן געווען אַרויספירן דעם צווייטן אויפן דרך הישר און אויספילן די בלויזן, און פאַר־שטאַרקן די שוואַכע פונקטן פון זיין קעגנער.

.6

ווען מיר באַטראַכטן גענויער די קאָגנזייטיקע באַ־ציאונגען פון שמעון דובנאָוו און דר. חיים זשיטלאָוו־סקי, ווען מיר לייענען די קריטיק־אַרטיקלען, וואָס איינער האָט געשריבן וועגן דעם צווייטן אין פאַרשיי־דענע צייטן, און מיר הערן די טענות, וואָס איינער האָט געהאַט צום אַנדערן, ווען אין אמתן איז געווען צווישן זיי אַ אידייאישע נאָענטקייט און אידעאָלאָגישע קרובה־שאַפט, — קומען אַרויף אויפן געדאַנק די עטלעכע שורות, וואָס שלום־עליכם האָט געשריבן אין אַ באַ־גריסונג צו י. ל. פרץ (אין 1901):

„צווי שמידן קלאַפן מיט צווייערליי האַמער אין אייזן,
צווי אַרבעטער האָרעווען מיט צווייערליי געצייג איבער
איין אַרבעט,
צווי רייזנדע שפּאַנען פון צווייערליי פונקטן צו איין ציל.
צווי ליטעראַטן שרייבן מיט צווייערליי פענעס צוליב
איין פאָלק...“

דאָס נעמלעכע קאָנען מיר זאָגן וועגן די צווי וויכטיקע פאָרשער־דענקער. סוף כל סוף האָבן זיי ביידע געשפּאַנט פון צווייערליי פונקטן, און דורך פאַר־שיידענע וועגן, צו איין ציל, צו איין געוואונטשטן ציל.

אָפטמאָל, ווען זיי וויזן אָן, ווען זיי טייטלען אויף שוואַכע פונקטן, וואָס זיי זעען ביים צווייטן, באַשטרייטן און באַקעמפן זיי אין דער אמתן אויך אייגענע בלויזן, אייגענע שוואַכקייטן און ווייניק־באַגרינדעטע מיינונ־גען און אויספירן.

ווי ס'איז גוט באַקאַנט, האָט דר. ח. זשיטלאָווסקי געמאַכט אין זיין פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעכן לעבן פאַר־שיידענע איבערוואַנדלונגען. ער האָט דערנאָך איי־פערדיק און ליידנשאַפטלעך באַקעמפט זיין אייגענעם איינשטעל אין עיקר־פּראָבלעמען פונעם יידישן פאָלק.

פון גרויס באַדייטונג איז דר. ח. זשיטלאָווסקיס לענגערע סעריע אַרטיקלען אונטערן נאָמען „מאָדערנע

ייִדישע פּראָבלעמען", וואָס ער האָט פֿאַרעפֿנטלעכט אין „צוקונפֿט", אין 1932, וואו ער גיט אַ גרינטלעכע באַלויכטונג פֿון די אידייאישע געראַנגלענישן אין דער ייִדישער וועלט און ער ברענגט אַרויס אויף זיין אייגנאַרטיקן אופֿן דעם געדאַנקען־גאַנג פֿון די וויכטיקסטע ייִדישע דענקער־קעמפֿער, סאָציאַל־פּאָליטישע פֿירער, ווי זיי האָבן אין משך פֿון אַ הונדערט און פֿופֿציק יאָר געזוכט וועגן ווי צו לייזן די האַרבסטע פּראָבלעמען פֿונעם ייִדישן פֿאָלק. די וויכטיקע דר. זשיטלאָווסקי־אַרבעט באַשטייט פֿון פֿיר הויפּט־טיילן: רעליגיע אָדער נאַציע?; אַ רעליגיעזע נאַציע אָדער אַ וועלטלעכע?; אַן אייגן לאַנד, גלות־נאַציאָנאַליזם אָדער אַ „קולטור־צענטער"?; ציוניזם אָדער טעריטאָריאַליזם? דר. ח. זשיטלאָווסקי גיט אַ אינטערעסאַנטן קווער־שניט, אָדער ווי ער זאָגט: „אַזאַ אַלגעמיינעם איבערבליק" — „...מיר וועלן פּרוּוון אָנמערקן זייער היסטאָרישן אויפֿקום, אויפֿדעקן זייער אינעווייניקסטן לאָגישן צונויפֿבונד, אָנווייזן אויף וועלכן אופֿן זיי ווערן, — אַזוי אָדער אַנדערש, — פֿאַרענטפֿערט אין דעם ווירקלעכן לעבן..."

אין די לעצטע צוויי זייטלעך פֿון דער אַרבעט, קומט דר. זשיטלאָווסקי צו דעם, אַז „אַרום יענער צייט — אין 1897 — איז שוין אין די וויכטיקסטע פּונקטן — פּאַרטיק געוואָרן דער ,חשבון' צווישן דעם סאָציאַליזם און דער נאַציאָנאַלער פֿראַגע. ער ברענגט אַן אויסצוג פֿון זיינער אַן אַרבעט, וואו עס ווערט געזאָגט: „עס ליגט אין דעם אינטערעס פֿון דער געשיכטלעכער אַנטוויקלונג, אַז עס זאָל אַנטדעקט ווערן די באַרעכטיקונג פֿון די נאַציאָנאַלע פֿאָרמען און אַז צו זייער שוץ זאָלן דורכגעפֿירט ווערן תּקנות. גראָד ווייל יעדעס פֿאָלק שטעלט מיט זיך פֿאָר אַ קולטור־ספֿערע, האָט עס דאָס רעכט און די פֿליכט זיך אַרומצורינגלען מיט אַזעלכע שטאַטלעכע און פֿעלקער־רעכטלעכע אינסטיטוציעס, וואָס זאָלן אים געבן די מעגלעכקייט צו אַנטוויקלען אַלע זיינע באַשאַפֿערישע פֿאָרמען און אָנצוואָווענדן זיי אויף דעם אינהאַלט פֿון דער אַלגעמיין־מענטשלעכער

קולטור" (דר. ח. זשיטלאָווסקי — „מיינע אני מאמינס", איקוף־פאַרלאַג, ז' 394).

דר. ח. זשיטלאָווסקי זאָגט ווייטער: „...אַזוי־אַרום איז אין דער ,אומלעגאַלער' יידיש־סאָציאַליסטישער עפנטלעכקייט לסוף פאַרענטפערט געוואָרן דאָס ערשטע פּראָבלעם פון דעם ,גלות־נאַציאָנאַליזם', די פראַגע ,פרייוויליקע פאַראייניקונגען' אָדער ,נאַציאָנאַלע רעכט', מיט שטאַטס־רעכטלעכע גאַראַנטיעס און פּרעראָגאַטיוון".

און דר. זשיטלאָווסקי זעצט־פאָר: „אין דער זעלבער צייט אָבער, אין 1898, איז אויך אין דעם ,לעגאַלן' טייל פון דער יידישער עפנטלעכקייט, אין דער רוסיש־יידישער פּרעסע, פאָרגעקומען אַ קאָלאָסאַלע ענדערונג. איינער פון אירע וויכטיקסטע וואָרט־פירער, שפּעטער דער באַרימטער יידישער היסטאָריקער ש. דובנאָוו, אַ געוועזענער אָנהענגער פון נאָר בירגערלעכע גלייכבאַרעכטיקונג און אַסימילאַציע, האָט זיך ראַדיקאַל באַפרייט פון זיין פריערדיקן אַסימילאַנטענטום און האָט אין זיינע ,בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום' מיט גרויס טאַלאַנט, שוואונג און ליבע צו אונדזער פאָלק, אויפגעהויבן דעם קאַמף אַנטקעגן אַסימילאַציע און פאַר די ,נאַציאָנאַלע רעכט'..."

און דר. זשיטלאָווסקי באַטאָנט: „דובנאָווס פאַרדינסט פאַר דעם ענטפער אויף אונדזער פּראָבלעם באַשטייט ניט נאָר דערין, וואָס ער האָט זיך געמיט אונטערצובויען אונטער אים אַ סאָלידן, געשיכטס־פילאָסאָפישן פונדאַמענט, אַ באַגרינדעטן מיט דער גאַנצער געשיכטע פון אונדזער פאָלק [אין זיין באַלייכטונג]. דער טעאָרעטישער אונטער־בוי איז ווי יעדע טעאָריע, אַ זאַך פון סוביעקטיוון איינזען און סוביעקטיווער צושטימונג. פאַר דעם אַלגעמיינעם קאַמף איז נאָך וויכטיקער געווען דער פאַקט, וואָס דובנאָוו האָט אויסגעאַרבעט אַ סיסטעם פון קאָנקרעטע פאָדערונגען, אַ דעטאַלירטן פּראָגראַם, ווי אַזוי צו פאַרווירקלעכן די יידישע נאַציאָנאַלע רעכט, — אַ זאַך, וואָס האָט אין די פריערדיקע אַרבעטן וועגן דעם ענין לחלוטין גע־

פעלט. אָט דער פּראָגראַם האָט שפּעטער אַרויסגע־רופן דערגאַנצונגען און פאַרבעסערונגען מצד אַנדערע קעמפער, און אַדאַנק אָט־דעם קאָנקרעטן איינשטעל, האָט דער „גלות־נאַציאָנאַליזם” באַקומען זיין יורידישן און פּאָליטישן אויפקלער אין זיין באַשטימטער פאָרם, ווי אַ קאַמף פאַר אַ יידישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע. אין אָט־דעם זין פאַרדינט ש. דובנאָוו זיכער דעם זייער ערפולן נאָמען: ‚דער פאָטער פון דעם יידישן אויטאָנאָמיזם׳...” (ז׳ 395).

7.

ווי מיר האָבן געזען, זיינען געווען פיל מער באַריר־פּונקטן און געמיינזאַמע איינשטעלונגען ביי דובנאָוו און זשיטלאָווסקין, ווי מ׳האָט זיך בכלל פאָרגעשטעלט, און ווי זיי גופא האָבן וועגן דעם געמיינט. זייער מעגלעך, אַז עס זיינען גאָר געווען דירעקטע אָדער אומדירעקטע, השפּעות ביי אָט־די צוויי שאַרפע קעמפער קעגן גלות־פאַרלייקענונג, ביי אָט־די צוויי טעאָרעטיקער און פריידיקער פון וועלטלעכקייט און אַל־וועלטלעכקייט פונעם יידישן פאָלק. מען באַדאַרף עס נאָכזוכן, מען דאַרף אַרויסברענגען די קרובהשע מאָמענטן פון די צוויי גרויסע אָריגינעלע יידישע דענקער.

אין זיין בוך „קניגא זשיזני” (באַנד 3), וואו ער גיט איבער וועגן זיינע איבערלעבענישן אין יאָר 1926, ברענגט ש. דובנאָוו אַן אויסצוג פון זיין טאָג־בוך: „...ווען איך טראַכט וועגן מיין לעבן, ווער איך איבערצייגט, אַז דער סאַמע כאַראַקטעריסטישער שטריך זיינער איז, וואָס אַלע מאָל, פון מיין פריער יוגנט אָן, בין איך געגאַנגען מיט מיין אייגענעם וועג, און זיך נישט אָפּגעקערט נישט אויף רעכטס, נישט אויף לינקס. איך האָב אַלע מאָל אויסגעאַרבעט פאַר זיך אַ באַשטימטן אידעאַל אָדער פּלאַן און שטרענג נאָכגעפאָלגט נאָך אים. איך בין אַמאָל באַגאַנגען פעלערן, איך האָב זיי שפּעטער פאַרריכט, אָבער נישט אונטער פרעמדן איינפלוס... איך האָב אַליין געפורעמט מיין לעבן...” (ז׳ 71).

דאָס זעלבע, מיט אַנדערע ווערטער, האָט געזאָגט און איבערגעחזרט וועגן זיך דר. ה. זשיטלאָווסקי.

וועגן דער נאָענטקייט און בשותפותדיקייט פון זייערע וועלט־אָנשויאונגען רעדט, אגב, דר. רפאל מאַהלער אין זיין לענגערן אַרטיקל וועגן ש. דובנאָוו (אין „ספר שמעון דובנוב״, ירושלים, 1954). ער ווייזט אָן, אַז אין אייניקע פונקטן פון דער יידישער היס־טאָריאָגראַפיע איז דר. ח. זשיטלאָווסקי אפילו געווען דער פאָרגייער פון ש. דובנאָוו. און נאָך מער, עס איז נישט אויסגעשלאָסן, מיינט דר. מאַהלער, אַז דובנאָוו איז באַאיינפלוסט געוואָרן פון דר. זשיטלאָווסקיס ערשטן ביכל, וואָס ער האָט אַמאָל אַזוי שאַרף פאַראור־טיילט. בכלל, מיינט דר. מאַהלער, אַז צווישן זש״ט־לאָווסקי און דובנאָוו איז געווען פיל מער געמיינזאַמס ווי ווידערשפּרעכנדיקס.ביידע זיינען זיי באַאיינפלוסט געוואָרן פון די גייסטיקע שטרעמונגען פון אייראָפּע, און באַזונדערס פון רוסלאַנד אין דער שווערער אי־בערבראָך־צייט פון די 80־ער יאָרן, מיט דעם אונ־טערשייד, וואָס זשיטלאָווסקי האָט איינגעזאַפּט אין זיך דעם סאָציאַליסטישן תוך פונעם רוסישן פּאָזיטיוויזם, און דאָס האָט אים געפירט צו סאָציאַליסטישער טע־אָריע און טאַט, און דובנאָוו איז בעיקר באַווירקט גע־וואָרן פון די ליבעראַלע כוחות, וואָס ער איז זיי גע־בליבן טריי זיין גאַנץ לעבן. דאָס האָט געבראַכט דער־צו, וואָס זייער ווייטערדיקער לעבנס־גאַנג איז געווען פאַרשיידן און אַנדערש — איינער, זשיטלאָוואָסקי, איז געווען פאַרכאַפּט פון זיין אַלץ־וואַקסנדיקן פּאָליטישן טעמפּעראַמענט, און דער צווייטער, דובנאָוו, האָט זיך מער פאַרטיפט אין זיינע ריין־וויסנשאַפטלעכע, פאָר־שערישע אַרבעטן...

8.

מיר ווען לסוף ברענגען אַ בריוו, וואָס שמעון דובנאָוו האָט געשריבן פון ריגע, דעם 18טן מערץ 1936 (אַ 50 יאָר נאָך דעם, ווי ער האָט אַזוי שאַרף אַראָפּגעריסן דעם יונגן פאָרשער זשיטלאָווסקי) צו דר.

חיים זשיטלאָווסקי, קיין ניו־יאָרק. ש. דובנאָוו איז דאַן אַלט געווען 76 יאָר. ער האָט געלעבט אין ריגע, וואו ער האָט געהאָפּט זיך צו ראַטעווען פון די דייטש־נאַ־צישע מערדער. דעם בריוו האָט דובנאָוו געשיקט אויפן אַדרעס פון „צוקונפט".

אָט איז דער פולער טעקסט פון דעם אינטערע־סאַנטן דובנאָוו־בריוו, וואָס ווערט איצט צום ערשטן מאָל פאַרעפנטלעכט אינגאַנצן.

„ה' דר. חיים זשיטלאָווסקי,

„זייער געשעצטער פריינד!

„איך האָב אייך ביז איצט ניט באַדאַנקט פאַר אייער שיינער מתנה — דעם ערשטן באַנד פון אייערע 'זכרו־נות', ווייל איך האָב אים געוואָלט אינגאַנצן איבער־לייענען. ערשט היינט האָב איך ז'ערלייענט ביז צום סוף, און איך מוז אייך זאָגן, אַז איך האָב שוין לאַנג אַזאַ תענוג ניט געהאַט. ערשטנס, האָבן מיך זייער אינטערעסירט די פּרטים פון אונדזער אַנסקיס לעבן, וואָס איר האָט אַזוי לעבעדיק באַשריבן. צווייטנס, איז מיר זייער נאָענט די סביבה, אייער וויטעבסקער קרייז, און די גאַנצע תקופה, וואָס איר מאָלט אויס מיט אַזעלכע בילדער־פאַרבן, מיט אַ גוטן פּסיכאָלאָגישן פּירוש.

„מיט עטלעכע יאָר פאַר אייך האָב איך דאָך אַליין דורכגעמאַכט אַזאַ אַנטוויקלונגס־פּראָצעס אין מיין מאָהילעווער גובערניע, מיט דעם אונטערשייד, וואָס מיך האָבן מער באַוועגט אינדיווידועלע, איידער סאָ־ציאַלע פּראָבלעמען, מער וועלט־שמערץ איידער פאָלקס־שמערץ (די לעצטע מכה האָט מיך שפּעטער אויסגע־היילט פון דער ערשטער).

„מיר וואַרטן אויף דעם המשך פון אייערע מעמו־אַרן, באַזונדערס וועגן אייער אויסלענדישער תקופה, ווייל דאָס לעבן פון אונדזער ראַדיקאַלער יוגנט אין דער עמיגראַציע אין יענע יאָרן איז אונדז ווייניקער באַקאַנט.

אפשר האָט איר געלייענט די קאַפּיטלעך פון מיין ערשטן באַנד מעמואַרן אין 'צוקונפט' און אין 'טאָג'

אין די לעצטע עטלעכע יאָר? מיט אַ האַלב יאָר צוריק איז דערשינען דער צווייטער באַנד פון די מעמואַרן אין רוסיש [‚קניגא זשיזני׳] און אויב איר האָט אים ניט געלייענט, וועל איך אייך אים צושיקן, צוזאַמען מיטן ערשטן. ווייזט מיר נאָר אָן אייער ריכטיקן אַדרעס, וואָס איז מיר ניט באַקאַנט. היינטיקן בריוו שיק איך אייך דורך דער רעדאַקציע ‚צוקונפט׳.

„נעמט־אָן מיין פאַרשפּעטיקטע ברכה צו אייער 70־יאָריקן יובל. זאָל אייך זיין באַשערט נאָך לאַנגע יאָרן רואיק צו אַרבעטן און פאַרענדיקן די ‚זכרונות׳. מיר דוכט, אַז דאָס בעסטע — וויל אינטימסטע — ווערק פון יעדן דענקענדן שרייבער מוז זיין דער ‚ספר הזכרונות׳, אויב ער איז געשריבן מיט דער טיפקייט און אויפריכטיקייט פון אַ ווידוי.

אייער מיט פריינדלעכן גרוס,

ש. דובנאָוו.“

אָט אַזוי, אויף אַזאַ האַרציקן אופן, האָבן זיך פאַרענדיקט די באַציאונגען פון די צוויי גרויסע יידישע פערזענלעכקייטן — ש. דובנאָוו און דר. ח. זשיטלאָווסקי. מיר ווייסן נישט, וואָס דר. ח. זשיטלאָווסקי האָט געענטפערט ש. דובנאָוון אויף אָט־דעם רירנדיקן בריוו.

ש. דובנאָוו איז טראַגיש אומגעבראַכט געוואָרן אין ריגע, דעם 30טן נאָוועמבער 1941, און דר. ח. זשיטלאָווסקי איז געשטאָרבן אין קאַלגאַרי, דעם 6טן מאַי, 1943.

איקוף-פֿאַרלאַג

ווערק פֿון
דר. חיים זשיטלאָווסקי

ייד און וועלט
318 זייטן — — $3.00

דער זין פֿון מענטשלעכן לעבן
319 זייטן — — 3.00

וויזיע און געדאַנק
352 זייטן — — 3.50

מיינע אני מאמינס
410 זייטן — — 4.00

יצחק לייבוש פּרץ
48 זייטן — — .50

קעגן די אָנפֿאַלער אויף
דר. ח. זשיטלאָווסקי
112 זייטן — — 1.00

אַדרעס:

YKUF
189 2nd Ave., New York 3, N. Y.